

ZÁHADY BRDSKÝCH LESŮ

**Od vykopávek
po jaderné zbraně
a radar**

MILAN SYRUČEK

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Záhady brdských lesů

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Potrhaný výtisk moskevské Pravdy, který náhodou objevili pracovníci muzea. Asi jej tam odhodil jeden ze sovětských vojáků, střežících pod brdskými lesy depot jaderných hlavic, když si přečetl úvodník tohoto výtisku s titulkem: Ve prospěch Evropy a míru. Ty hlavice mohly z Evropy učinit desítky Hirošim. První na řadě by byla Praha...

Milan Syruček

Záhady brdských lesů

Od vykopávek
po jaderné zbraně a radar

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

Copyright © Milan Syruček, 2014
Photos © archiv autora, Jiří Jiroušek, Milan Linhart,
sbírka ing. Ivana Žúbora, Pavel Wunsch,
Brdy.org - stránky sdružení milovníků brdských hvozdů,
MO ČR, 2014
Cover © Josef Kroupa, 2014
Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2014

ISBN 978-80-7425-204-4

Motto

Pouze dvě věci jsou nekonečné. Vesmír a lidská hloupost.
U té první si tím však nejsem tak jist.

Albert Einstein

Tajemno Brd poučením pro dnešek

Brdy a zdejší lesy byly vždy vyhledávanou lokalitou k rekreaci, zejména pro Pražany. Brdy jsem několikrát navštívil a mohu tak docenit zdejší nádhernou přírodu, která dlouhodobě láká k odpočinku, procházkám a turistickým aktivitám. Málokterý Čech přitom ví, že Brdská pahorkatina je naším nejvyšším vnitrozemským pohořím.

Toto magické území však vedle turistů od nepaměti přitahovalo také těžaře a průmyslníky. V minulých stoletích se sem tito lidé sjížděli za klíčovým přírodním bohatstvím – železnou rudou.

Vyhloubené štoly, tunely, jeskyně a další nepřehledné prostory pod povrchem kopců sem později přivábily i další garnituru – tu vojenskou. Brdy se staly cílem vojáků, kteří zde stejně jako i jinde v zemi vytvořili výcvikový prostor a střelnice. Po roce 1920, kdy se unifikovala nová československá armáda, se Brdy staly místem pro jejich nové cvičiště.

Němci tu pak za druhé světové války postavili radarovou základnu s krycím názvem Pegasus-Y. I jejich další vojenské aktivity zde zanechaly své nesmazatelné stopy.

V poválečném čase, v roce 1950, přejmenovala vláda území na Vojenský újezd, neboť armádě se tento prostor velice hodil k výcviku a převzala jej proto plně do své správy. Na to bohužel doplatilo několik vesnic, které byly vysídleny.

Po pádu komunismu vojenský zájem o Brdy nepolevil. V roce 2006, kdy se rozhodovalo o umístění amerického radaru v Evropě, projevíly o zdejší lokalitu u Míšova zájem Spojené státy americké. Radar v Brdech se měl stát společně s raketami v Polsku součástí amerického systému protiraketové obrany v Evropě. O projektu se diskutovalo i v Evropském parlamentu. Měl totiž potenciál zvýšit bezpečnost nejen USA, ale i České republiky, Polska, potažmo celé Evropy, a mohl vést i k posílení spolupráce v rámci NATO. V září 2009 však Amerika oznámila, že od svého záměru na vybudování základny ustupuje.

Vraťme se ale o několik desítek let zpátky, kdy nikdo z běžných lidí tehdejšího Československa netušil, co se zde opravdu děje a co se v rámci studené války chystá. Byli jsme tehdy zatahováni do nebezpečné sovětsko-americké hry na jadernou válku; spolu s námi se měla týkat i dalších států východního bloku. O umístění sovětských jaderných zbraní na našem území uvnitř základen po roce 1968 nikdo nevěděl, údajně to netušili ani členové naší tehdejší vlády.

Velice proto oceňuji snahu autora této knížky Milana Syručka, který se ponořil do bádání o naší nedávné minulosti a shromáždil fakta o kdysi zakázaném území, zejména pak o jeho podzemí. Tato čtivá publikace jistě zaujme svým obsahem nejen historiky, ale také obyvatele brdského regionu a v neposlední řadě i samotné bývalé vojáky, kteří tu v minulém režimu museli sloužit, přičemž jen stěží věděli, na jaké časované bombě denně uléhají.

Dnes si již někteří lidé jen těžko vzpomínají na rozdělený svět, kdy jsme v rámci „zachování míru“ byli v podstatě vystaveni tomu nejhoršímu nebezpečí. Železná opona nás oddělovala od informací a pravdu téměř nikdo z nás neznal. V běhu dějin není padesát let až tak dlouhá doba, je to necelý jeden lidský život, jedna generace. Nyní jsme součástí Evropské unie, která nám spolu s členstvím v NATO garantuje bezpečnost. Máme již

TAJEMNO BRD POUČENÍM PRO DNEŠE

možnost spolurozhodovat o tom, co se v naší zemi chystá, jsme součástí širšího společenství, které nejen dokáže své teritorium chránit, ale prosazuje bezpečí i jinde po celém světě. To je nejen v zájmu Evropy, ale v zájmu lidí na celém světě.

*Ing. Oldřich Vlasák
místopředseda Evropského parlamentu.
V Hradci Králové 14. ledna 2014.*

Na úvod stopečku vodky

Přede mnou leží řádně orazítkovaný a podepsaný dokument: „Zásady pohřbívání osob usmrčených účinky zbraní hromadného ničení“. Má jednací číslo MH-VIII-12/66 a schválen je Milošem Jakešem, náměstkem ministra vnitra, plukovníkem Matějem Jankovcem, náčelníkem štábu Civilní obrany a prof. Dr. Vilémem Škovránkem, hlavním hygienikem ČSSR. Doplnuje jej jiný dokument, v němž se píše, že „osobám manipulujícím s mrtvolami se vydává čtyřikrát v průběhu pracovní směny po 50 ml 40% alkoholu“.

Nejsme v márnici, jak by se snad mohlo zdát z těchto dokumentů. Kolem nás šumí brdské lesy, nad námi svítí slunce, nic

Miloš Jakeš pohřbil víc než osoby – celý režim

NA ÚVOD STOPEČKU VODKY

Kde jinde v práci dokonce musíte pít alkohol?

nenarušuje božský klid, který se snáší nad krajinou. Jen ta podivná betonová stavba s půlkruhovitou střechou, kolem dokola obrostlá stromy, naznačuje, že za jejími prvními železnými vraty jsme se ocitli v podivném světě.

Ve světě jaderné smrti.

Ty české dokumenty a pak nápis „Vstup přísně zakázán. Nebezpečí smrti“ jsou jediné, které jsou napsány v českém jazyce a byly sem dány dodatečně. Dál už nás jen varují ta původní slova psaná v azbuce: “Komandu STOP vypolňat nemedlenno“. Kde se vzala ruština uprostřed českých hvozdů?

Stůj, smrtelníče!

Místo Iva trilobit?

V dávných časech tu ani bory nešuměly, ale místo Brd se rozkládalo veliké sladkovodní jezero. Když se různými pohyby půdy spojilo s mořem, rozmohl se v něm život. Z mnoha druhů živočichů se však proslavil jeden, do jisté míry předchůdce dnešního raka, který stále ještě obývá některé čistší vodní toky. Tehdy, před 570 miliony let, však žádný ekologický problém

Tento trilobit po stráni Vinice už nedolezl, zkameněl

neexistoval. A právě v srdci Brd, u městyse Jince, francouzský učenec Joachim Barrande objevil v první polovině devatenáctého století snad největší naleziště trilobitů, které nás proslavilo v Evropě a vůbec ve světě více, než třeba třeboňský kapr – jak trefně poznamenává ve své studii o brdském pravěku J. Novák. Doporučuje, abychom ve svém státním znaku měli místo lva trilobita.

Ten zde opravdu žil, na rozdíl od lva, který se objevoval nejvýš v zoologické zahradě nebo cirkuse. Naleziště trilobitů se táhnou přes srbské skály až k Barrandovu, ale to jinecké bylo počtem objevených trilobitů největší. Nedejte se však mýlit. Trilobiti, stejně jako raci, svůj chininový krunýř svlékají několikrát za svůj život a proto většinou můžete najít jen tento krunýř, nikoliv samotné zkamenělé zvířátko.

Trilobit, stejně jako rak, lezl či leze pozpátku. Tak jdeme časem zpět, až do doby trilobitů. Ale kvůli jejich zkamenělinám nepřijížděly do Rožmitálu pod Třemšínem a do Jinců o tisíce let později vlakové soupravy pečlivě zahalené, se záhadným nákladem. Vykládal se jen v noci, protože především noc je stvořená pro vše, co nesnese denní světlo. Rakety stejně jako jaderné hlavice ji také nesnesly.

Dokonce ti, kteří ho vykládali, postavili z rampy k nákladákům stanový tunel, aby nikdo nemohl zahlédnout sebemenší detail. Sami posunovali vagony, sami hlídali celý prostor, kam nepustili ani naše vojáky z místní posádky, ani příslušníky SNB. Pouze se tu mohli ve dne mezi strážnými motat místní kluci, jimž rozdávali odznáčky, ale také třeba melouny či ruské pamlsky. Jen párkrát si zajeli do rožmitálské vinárny na sklenku vína. Posadili se do rohu, dvě tři hodinky poseděli a opět odjeli. Vyprávěl mi o tom Jiří Blažek, který společně s bratrem patřil k oné partě kluků. Je to přirozené, bydlel – a dosud bydlí – asi sto metrů od rožmitálské železniční stanice.

Železniční rampa v Jincích je osmdesát metrů dlouhá. Na ni se překládal jiný objemnější náklad, aby jej auta odvážela do temna Brd. I ten byl tajemný, s ruskými nápisy, ale přebírali ho naši vojáci a nezněla při tom ruština jako v Rožmitále pod Třemšínem.

S tím nejtajemnějším rožmitálským nákladem jsme se neseťkali ani my, když jsme vstoupili za dvojí pancéřová vrata bunkru, pečlivě zamčená na několik zámků, zámek přivázaný řetězem. Po jejich odemčení a zmáčknutí kódu bylo ještě nutné otáčet kolem uprostřed vrat, jako volantem auta, a jen v určitém okamžiku se mohl uvést do chodu mechanismus, jenž otvíral šestitunové ocelové dveře. Pozor! Za dveřmi číhá smrt!

To naši pomyslní časoví trilobiti ulezli ode dneška zpět jen pouhých pětáctyřicet let. Tak daleko v našem vyprávění ještě nejsme, kapitola o prosinci 1968 nepřišla na řadu. Naše zvědavost nás nutí zůstat zpět tisíce let.

Archeologické nálezy kostí a střepů nádob, objevené zejména v roce 1988, dokazují, že tu lidé žili už nejméně 9000 let před naším letopočtem. Snad právě ona dávná historie, tajemno lesů, skal, jezer a jezírek vedly k tomu, že se vytvářely nejrůznější legendy o tajemných skrýších, čarodějnicích a obrech, kteří je měli obývat a zde provozovat různá kouzla dobra a zla. Tak se zrodil i pán zdejších hor. Jako mají Krkonoše svého Krakonoše, Brdy mají Fabiána. Dokonce se ví, že jeho lože se nachází na Velké Babě ve skalní průrvě, kam prý chodí odpočívat. Jinak Fabián byl rytíř, který tu míval svůj hrad.

Za jiný příklad tajemna mohu zvolit třeba Červený potok. Odborníci soudí, že název dostal od bohatých nalezišť železné rudy, která tak barvila potok. Lidová legenda však praví, že potok zčervenal od krve mladé krásné poustevnice Lídy, za níž chodili dva mniši augustiánského řádu. Jeden o druhém však nevěděli, ani Lída nepoznala, že to není jedna osoba, ale dvě – jednobuněčná

MÍSTO LVA TRILOBIT?

dvojčata, která nebylo možné od sebe rozeznat. Jednou se však u Lídy potkali. Začali se o ni hádat, tahat, až milou dívčinu roztrhli na dvě půlky – a její krev dodnes barví potok.

Nyní by tu ovšem nemohla jako poustevnice žít. Na Hejláku je vojenská pozorovatelná, odkud vojáci kontrolují, kam dopadají dělostřelecké náboje na cvičnou plochu Jordán. Asi čtyři sta metrů od ní byla letištní plocha, kterou využívali za války Němci. Dnes plocha slouží jako seřadiště vojenské techniky.

Letiště Hejlák. Mezi posledními tu přistáli Američané.

Ale vlastně Brdy nemají čeho litovat. Není přehnané, když uvedu, že téměř na každém kroku narazíte na nějaké připomínky doby minulé – od těch nejstarších dob lidské existence přes všechny ty kultury a doby, jako byla třeba bronzová, ty všechny se tu nějakým způsobem zapsaly. Až po dvacáté století, kdy se

ZÁHADY BRDSKÝCH LESŮ

v jeho dvacátých letech Brdy staly kolébkou skautského a trampského hnutí. Jistě to není žádná osobitá kultura ani lidské plemeno, ale svým způsobem jde o zvláštní kastu lidí se vztahem k přírodě. Proto tu najdete i dnes pozůstatky prvních skautských a trampských osad či alespoň jiné stopy jejich pobytu. Jejich zvláštností byla totiž úprava ohniště, které po táboráku nečistili od popela, ale naopak ho nechali vrstvit, třeba až do metrové výše. Proslavená Vodní pětka naposledy tábořila u padrťských rybníků v létě 1939, poté její členové pomáhali založit odbojovou Zpravodajskou brigádu.

Duch Brd Fabián střeží lesy i pod sněhovou příkrývkou

Brdy v knížkách

Když se tak brouzdáme nazdařbůh brdskou historií, zcela přirozeně nás napadá otázka, odkud se vzalo toto jméno? Jedno vysvětlení jsem se dočetl ve výpravné knize *Vojenské újezdy Armády České republiky*, kterou vydalo Ministerstvo obrany ČR v roce 2006. Mimochodem, tu knížku jsem nenašel ani v městské pražské knihovně, daroval mi ji přednosta Újezdního úřadu vojenského újezdu Brdy podplukovník Petr Šorm, který mi část svého, 260 čtverečních kilometrů velkého „panství“, ukázal.

Podle této knihy byl název Brdy poprvé zaznamenán roku 1275 v latinském názvu jednoho ze správních celků Českého království Podbrdsko, a to jako „provincia Podbrdye“. „Nejvyšší vnitrozemské české pohoří má prastaré slovanské jméno: slovo „brdo“ totiž znamenalo obecně protáhlý zalesněný vrch – hřbet, celá soustava takových kopců se pak nazývala brda, v novějším tvaru brdy.“

Brdy, jak je dnes známe, je vlastně podcelek, součást Brdské pahorkatiny či vrchoviny, k níž patří kromě Brd také Hřeben a Příbramská pahorkatina. Vlastní Brdy v užším slova smyslu je část pohoří od údolí Chumavy přes sedlo mezi Kuchyňkou a Studeným vrchem (660 m), který už patří k Hřebenům, dále pak přes údolí Litavky a posléze na jih a jihovýchod až přibližně po městečko Bělčice. Brdy se oficiálně dělí na tři okrsky, tři vrchoviny: Třemošenskou, Třemšínskou a Strašickou. Vžilo se též místní dělení Brd na Střední a Jižní, přestože je doposud jen neoficiální.

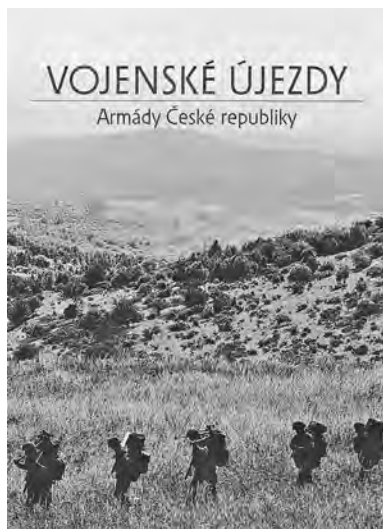
ZÁHADY BRDSKÝCH LESŮ

Ale hranice jsou od toho, aby se překračovaly. Tím spíše, že tomuto zeměpisnému ohraničení neodpovídají nějaké hraniční patníky, sloupky a jiná označení. Tak i v našem vyprávění je budeme překračovat, ocitneme se třeba v části Českého krasu, Berounska, Křivoklátska či Karlštejnska. Vždyť i geologové tvrdí, že toto vymezení Brd je z jejich pohledu nepřesné, protože neodpovídá složení hornin. Brdy mají celkem deset vrcholů vyšších než 800 metrů. Právě tyto vrcholy byly cílem mnoha kmenů, které krajem putovaly a stavěly si na nich svá opevněná sídla. Také se sem uchylovali mniši a poustevníci a vůbec se k nim řadí řada záhad a legend, protože jejich skály skrývají četné jeskyně, prohloubeniny a další tajuplná místa. Ostatně, kdo touží po podobném dobrodružství z legend, nechť se vypraví třeba na vrchol Plešivce. Nebo alespoň do obou muzeí ve Všeradicích – toho na obecním úřadě a soukromého M. D. Rettigové. Nemýlíte se, jde o muzeum nazvané po naší nejslavnější kuchařce.

Už nemusíme mlčet

Ale naše vyprávění se týká jiného brdského tajemna, skutečně reálného a o to nebezpečnějšího. I k němu se váže mnoho legend, šeptaných mezi místními obyvateli. Abychom dospěli k jeho plnému objasnění, musíme se ještě krátce zastavit v minulosti. Podél Berounky a Vltavy, které tvoří přirozenou jižní a severní hranici Brd, táhli například Keltové. Dokazují to mnohé pozůstatky, třeba jejich pohřebiště, svatyně a jiné památky na jejich pobyt a postupné putování směrem na východ. Zastavili se až

Vojenské újezdy Armády České republiky

Protiletadlové rakety na Brdech

na Závisti poblíž Zbraslavi. Ale ty dva kopce, na nichž vybudovali své oppidum po obou stranách Břežanského údolí, které také dělí vlastní pražské území od nepražského, již k Brdům nepatří. Škoda, Brdy se mohly pochlubit největším keltským sídlištěm ve střední a snad v celé Evropě. Vždyť tu za dvojími obrannými valy žilo několik tisíc stálých usídlenců a ještě tu bylo místo pro

dalších čtyřicet tisíc, pětinu obyvatel tehdejších Čech, kdyby se potřebovali někde skrýt. Odhalily to archeologické nálezy z let 1963 až 1990, které však byly bohužel zasypaný, takže dnes pozůstatky sídliště Keltů uvidíte jen na fotografiích.

Podle jiných zdrojů se Brdy do středověku nazývaly Baština či Baštiny. Později tento název převzaly dvě lokality ve středních Brdech – Jinecká Baština s vrchem Staré Baštiny a Hořovická Baština s vrchy Houpák, Tok a Jordán, což jsou současně názvy vojenských střelnic. Když už jsme u tohoto názvu, měl bych snad ještě připomenout vrch, kterému se dříve říkalo Baštín, později Břízkovec nebo také kóta 718,8 m, proslavená tím, že na ní měl stát americký radar. Odtud je to vzdušnou čarou osm set metrů k Hořejšímu Padrtskému rybníku, jedné z nejkrásnějších scenérií Brd. Jak by ne, když do něho ústí Zlatý potok. Vojáci se sice snažili v rámci ekonomického podnikání v devadesátých letech nasadit do rybníka ryby, které by mohli prodávat, ale nedařilo se jim – okolní mokřady rybníční vodu znehodnocovaly. Tak chtěli tu vodu odvést, ale vysušili tím jen vzácné mokřady a rybník tehdy stejně kapry nepřijal. Teď už ano, jak o tom svědčí výlovy posledních let.

Obecně se také uvádí, že Brdy se táhnou od Cukráku k Třemšínu a zahrnují vrchy Marásek, Praha, Kamenná, Tok, Třemošná, Brda, Beranec, Plešivec, Písek a Studený vrch, když budu jmenovat alespoň ty hlavní. Ale nepíšu turistického průvodce ani jiné podobné pojednání. V tom čtenáře spíše odkážu na Jana Čáku a jeho *Střední Brdy – krajina neznámá*, či na Věru Smolovou a její příspěvek ve sborníku *Podbrdsko XIV.*, vydaného v roce 2007. O brdských kopcích snad nejpodrobnější svědectví podává Jan Hajšman a Jaroslav Vogeltanz ve výpravné publikaci *Tajemství brdských vrcholů*, vydané v roce 2012. Měl bych použít množné číslo, protože toto je první díl, ten druhý vyšel až koncem roku 2013. Další autory cituji dále v textu nebo je pomímám, protože

BRDY V KNÍŽKÁCH

těch, kteří zachytili slovem a fotografiemi celý kraj, je příliš mnoho. V příbramské knihovně Jana Drdy je celý oddíl věnovaný regionální literatuře, která představuje Brdy plné tajemna, pověstí a legend, pohádek, přírodních krás, nerostného bohatství a všeho, nač si jen vzpomenete. Dokonce i vojenství je tu zastoupeno, zvláště publikacemi vydanými československou či českou armádou – od první republiky po dnešní dny.

Noční příkrov ještě zvyšuje tajemno těchto hvozdů

Ulice slavných pod Havlínem

Vratíme se však na brdské Hřebeny. Přijedeme-li od Prahy, Brdy sice začínají Zbraslaví, nikoliv však až Baněmi či Cukrákem, ale přesněji kopcem Havlínem. Možná bych měl napsat kopečkem, protože jeho nadmořská výška dosahuje pouhých 267 metrů oproti 411 metrům Cukráku, samozřejmě bez televizního vysílače. Na Havlíně stojí uprostřed hřbitova kostelík sv. Havla a vedle něj se nachází urnový háj. Kromě asfaltky od Husova pomníku k němu vede také cesta, která od konce ulice Vladislava Vančury stoupá vzhůru schody. Pokračuje lesní stezkou, jež vás zavede například ke Karlovu altánku. Název má od toho, že tu Karel IV. rád pozoroval tok Vltavy, když se byl poklonit památce své matky, Elišky Přemyslovny v kostele areálu zbraslavského kláštera cisterciáků. Později se klášter proměnil v zámek. V jedné jeho části se nachází Národní galerie, v jiném křídle spávaly státní návštěvy, než pro ně byla upravena část pražského Hradu. Vpravdě královská postel pamatuje – pokud by měla paměť – například Dwighta Eisenhowera, J. B. Tita, N. S. Chruščova, abych vyjmenoval alespoň některé nejvýznamnější. Pamatuji to, žil jsem na Zbraslavi a jako školák vítal hosty. Dokonce kvůli Titovi vysypali krásným žluťoučkým pískem peron místního nádraží, ale Tito vlakem nepřijel, jako ostatní použil silnici přes Malou a Velkou Chuchli.

Už jako novinář jsem chodíval Vančurovou ulicí za Ludmilou Vančurovou, když jsem zjišťoval její vzpomínky na Zakarpatí, kam spolu se svým mužem a Ivanem Olbrachtem jezdila za Eržikou, milenkou a ženou zbojníka Mykoly Sjuhaje (Nikoly Šuhaje),

kteřou jsem také znal ze svých toulek. Moje dcera navštěvovala Vančurovu vnučku Katku Vostřelovou, dceru Jaroslavy Panýrkové. Vančurovic dcera Alena totiž v roce 1967 předčasně zemřela na leukémii a její muž, architekt a výtvarník Jindřich Santar (mj. spoluautor našeho pavilonu na Světové výstavě v Montrealu) se o rok později oženil se známou televizní hlasatelkou Panýrkovou. Ta si přivedla z prvního manželství s divadelníkem Darkem Vostřelem dceru Katku. Santar nakonec uzavřel další manželství s herečkou Reginou Rázlovou. Zemřel v roce 2012.

Naproti Vančurovic vile, ve velkém dřevěném domě se zahradou obehnanou dřevěnými kůly ve tvaru totemu, bydlel můj kamarád ze školních let Jaroslav Vožniak, později proslavený malíř, ilustrátor, grafik a sochař – také se například podílel na vnitřní výzdobě našeho montrealského pavilonu. O obou

Zde žil Vladislav Vančura

vilách by se dalo říci, že to jsou první domy Brd, proto se o nich zmiňuji. O něco níž, v téže podbrdské ulici, bydlíval zbraslavský rodák Jaromír Vejvoda, jehož píseň *Škoda lásky* dodnes připomíná hospoda s tímto jménem na rohu další ulice. Pár desítek metrů a tolik slávy!

Vožniakova vila, vlevo od ní busta Vladislava Vančury

Vančura se přátelil s Karlem Čapkem, autorem *Krakatitu*, vynálezce robotů. Ten dojížděl do vily ve Strži u Dobříše a tam psal své vize zkázy. Tušil snad, že jeho *Krakatit*, jeho roboti ožijí o řadu let později v možné jaderné apokalypse? Navezli nám ji sem praprapotomci východních Slovanů a budou ji připravovat pouhých pár desítek kilometrů od Strže. Právě v tom bunkru, jehož ocelové dveře se před námi otvírají, abychom konečně po letech poznali, co nám to tu vlastně zanechali.

ULICE SLAVNÝCH POD HAVLÍNEM

Ale nepíšu biografii spisovatelů ani historii Zbraslavi a Dobříše, byť k Brdům patří. Vždyť jejich Hřebený pokračují od Havlína přes Jíloviště dál k Dobříši a na ně navazují další části tohoto středočeského pohoří až k Rožmitálu. Troufám si napsat, jednoho z nejkrásnějších, nejzajímavějších a současně nejtajemnějších u nás. Opravdu tu šumí bory, třebaže se přece jen neustále zmenšují a řídnu.

Tehdy, když sem od východu postupovaly slovanské kmeny, aby vytlačily germánské Bóje (to ještě zcela jistě netušily, že jejich potomci za mnoho tisíc let se sem v noci přikradou po kolejích do Rožmitálu pod Třemšínem a do Jinců), tu však kopce pokrývaly neprostupné pralesy nebo naopak mokřady a močály. Slované se sem dostávali koryty říček a údolími.

Restaurace se vzpomínkou na Jaromíra Vejvodu

ZÁHADY BRDSKÝCH LESŮ

Jak tehdy, v šestém století, žili, popisoval například Prokopius z Kesarie (cituji podle seminární práce Bc. Petra Luňáka z roku 2008):

„Bydlí v žalostných chatrčích, daleko od sebe odděleni, a neustále se stěhují z místa na místo... Mají jediný jazyk, a to zcela barský... Vedou život drsný a primitivní...“

Usadili se tu a na vyvýšených místech budovali svá hradištní opevnění, například po Keltech obsadili Plešivec. Kraj nakonec ovládl jeden ze slovanských kmenů, který se po svém předkovi nazýval Buzovici či Buzici. Později se rozdělil na dvacet až třicet dalších rodů, například Lvové z Rožmitálu. Budojí tvrze či hrádky Březnice, Třemšín, Valdek, Ostrý a další.

*Tento bunkr nezanechali dávní předkové,
ale jen ti o generaci starší.*

Láterníci, flusárníci, smolaři, formani, voraři

Lidé začali lesy využívat i jinak, než v nich lovit zvěř či sbírat lesní plody. Jejich kácení mají na svědomí řemesla, která se tu rozvíjela. Především to byli láterníci a sekáči, což nebyli ani ti, kteří by pořád nadávali, či byli vyhlášenými frajery, ale podle dnešních názvů dřevorubci. Látra byla totiž polena z klád o délce 2,39 metru a láterníci byli placeni podle toho, jak se na látra přepočítávaly poražené kmeny. Sekáči je zbavovali větví. Loupeníci je poté zbavovali kůry. Když kůra vyschla, prodávala se na tříslu pro koželuhy.

„Tříslu dělá a do Prahy k prodaji pluje,“ uvádí se v berní rule, kterou zase cituje Roman Poustka v článku *O starých řemeslech*. Vyšel na internetové stránce milovníků brdských hvozďů *Brdy*, kde o tomto pohoří najdete mnohem podrobnější informace. Mne na tom zaujalo, kolik profesí se uživilo z lesů, ať už lidé z Dobřichovic, Řevnic, Dražetic, Županovic dřevo jen plavili a „handlovali“ s ním, nebo jinde zpracovávali na místě.

Vždyť po láternících je brali do rukou uhlíři, aby z něho pálili dřevěné uhlí. To prodávali hutníkům (železo se dál zpracovávalo na dráty, hřebíky, podkovy, cvočky), hamerníkům (hamry byly kovárny na potocích, například jen podél Kocáby byly nejméně čtyři hamry), sklářům (je zajímavé, že sklárny zanikaly především tehdy, když se vyčerpaly lesy v jejich okolí).

Dřevo si ovšem odebírali také místní chalupníci. Jakmile šlo, ať už v pecích či v kamnech nebo jen tak v lesích, popela se

ujímali popeláři, kteří ho dodávali flusárníkům. Ti neměli vůbec nic společného s lidmi, kteří kolem sebe neslušně plivají, ale flusárenství bylo velice pracným řemeslem. Když se totiž popel vyloužil ve vodě a přecedil, vznikl louh. To je velmi silná alkalická žíravina, s níž se dá nejen prát prádlo, ale především dalším odpařováním se dá z něho vyrobit flus. Tuto tmavou hmotu potřebovali mydláři, ale také rolníci, kteří věděli, že když se popel několikrát přecedí a usuší na slunci, je z něj výborné hnojivo.

*Středověká úvozová cesta pro dehtařský areál,
13.–14. století, Strašice*

Mnohem důležitější bylo, že se flus v draslárnách vypaloval v žáru 800 °C, aby z něj nakonec zbyla hydroskopická krystalická látka zvaná potaš, salajka či draslo. Flusárny a draslárny se většinou spojovaly v jeden podnik a draslo dodávali především do skláren, ale také k výrobě střelného prachu. Touto výrobou se nejvíce proslavilo Křivoklátsko, uvádí se v již citovaném článku. Jenže v 19. století se lidé naučili vyrábět flus z melasy, což bylo podstatně levnější, a tak tyto výrobní postupně zanikaly. Stejně jako jiné, které vytlačila chemie.

V Brdech si vždy dalo těžit nejen dříví

Láterníci nejen káceli stromy, ale také dobývali pařezy a kořeny stromů. Zvláště jehličnany byly pro ně cenné, neboť obsahovaly hodně pryskyřice. Jejím pálením ve skalnatých jamách a prohlubních vznikala dehet, který se hodil na impregnaci dřeva, kůže, lan, provazů apod. Svařením dehtu s tuky se vyráběla kolomaz, bez níž by se netočily dřevěné převody.

ZÁHADY BRDSKÝCH LESŮ

O pryskyřici ze stromů se zajímali rovněž smolaři. Smůla se jim nelepila na paty, spíš na ruce. Z rafinované pryskyřice vznikala smola, nezbytná například pro ševce na impregnaci bot. Těmto smolařům nestačily poražené kmeny či vytahané pařezy, ale nařezávali živé stromy, nejraději borovice, aby pryskyřice mohla stékat nesčetnými kanálky do připravených nádob. Mimochodem, lidé přišli dokonce na to, že když se pryskyřice smíchá se žlázami včel, jimiž včelí dělnice zpevňují svůj úl, vznikne propolis, vyhlášený lék na bradavice a bolesti zubů.

Příroda byla vskutku životelkou lidí s nekonečnými možnostmi. Lesní včely byly zdrojem medu a vosku, lesní plodiny zaměstnávaly potravináře, stejně tak jako zvěř. Dokonce řeky a potoky si vyžadovaly profesi hlídače vod. Dbal na mechanickou čistotu toků, aby ulomené větve či poražené kmeny neucpávaly jezy, stavidla a další vodní zařízení. A kolik lidí potřebovala doprava

Vlak jede krajinou, já jedu za jinou... V tomto případě snad za jinou romantikou? (Vítězný snímek ze soutěže Foto roku 2011 Beroun.)

dřevo, ať už to byli povozníci neboli formani či voraři, kteří kralovali řekám. Ještě jako kluk si pamatuji voraře na Vltavě, když jim nestála v cestě celá kaskáda přehrad, ale jen ta štěchovická a vranská. Tak se do Podolí dostávalo brdské dřevo.

Měl bych k tomu připojit ložiska železné rudy, která se tu těžila v okolí Zaječova a Strašic a černého uhlí v Mirošově. Právě kvůli těmto zdrojům postavil v letech 1868–1875 velkopodnikatel baron Henry Bethel von Strousberg železnici, aby je dopravoval do nových závodů, které budoval – válcovnu ve Františkově u Zbiroha, ocelárnu a válcovnu v Kařezu, vysoké pece ve Strašicích, koksovnu u Dobříví a další projektované podniky. Železnice už tu není, ale stopy po ní najdete poměrně snadno.

Také na železnici, v dolech a továrnách se objevily nové profese. A to jsem nevyjmenoval desítky dalších, jimiž se živili lidé z Brd, dokud je stále silněji nevytlačovali vojáci.

I těm se zalíbilo v brdských hvozdech. Nejen aby je dobývali či bránili, ale aby na jejich území zkoušeli své zbraně a své umění co nejpřesněji zabít nepřítele.

Spory o střelnici

Záměrně jsem opisoval dávnou historii Brd, jejich poklady a tajemství, která dosud uchovávají. Nejde jen o nezapomenutelné přírodní scenerie, desítky jezírek skrytých jako vodní perly v hlubině lesů, na sto dvacet studánek s čistou, pramenitou vodou a výtvarně originálními stříškami. Z brdských končin pochází jaspis, který zdobí kapli sv. Kříže na Karlštejně, stejně jako z materiálů zbylých po výstavbě Karlštejna byl postaven kostel sv. Petra a Pavla v Litně, kde jakoby ve ztracenu končí jednokolejka ze Zadní Třebaně. Vlastně nekončí, motoráček jen zacouvá, najede na jinou kolej a zadkem pokračuje vpřed v další cestě. Přehodit výhybky si musí strojvedoucí sám, nádražní budova je opuštěná, místo peronu roste plevel. I to je jednou z brdských zvláštností.

Proč se právě Brdy staly cílem vojáků, kteří potřebovali někde vytvořit výcvikový prostor a střelnice? Vždyť už od roku 1904 existoval vojenský prostor Milovice–Mladá, který bylo možné dále rozšiřovat.

Přesto v roce 1920, kdy se formovala nová československá armáda a vybavovala se novou technikou, ministerstvo národní obrany upnulo svou pozornost ke středním Brdům jako k ideálnímu – dokonce jedině možnému – místu pro své nové cvičiště.

Právě v tomto roce předložil poslanec Lipovský v kulturním výboru parlamentu návrh, aby se v prostoru Brd zřídil Národní park s pravidly shodnými s těmi, které už do té doby existovaly v zahraničí. Návrh spadl pod stůl. Alespoň nikdo z historiků,

zabývajících se touto tématikou, se nedopátral, zda a jak byl návrh projednáván, určitě však nepřekročil rámec výboru.

Zato se postupně vytvářel nový zákon. Z počátku se to dělo tajně, teprve postupně se podle kusých novinových zpráv veřejnost dozvídala o tom, že část Brd jim bude nepřístupná. Jak velká část? Kolik půdy vyvlastnit, kolik vesnic bude třeba vystěhovat, aby se tu zacvičovali dělostřelci, letci i pěšáci, zkoušely se nové zbraně a půda se tu zorala výbuchy stovek granátů a pum?

*Kaplička v osadě Koda (obec Tetín).
Jde si bišonka Adélka pro rozžřešení?*

Samozřejmě každá armáda potřebuje výcvikový prostor (až v roce 1950 byl usnesením vlády přejmenován na vojenský újezd), aby byla bojeschopná k obraně svého státu. Je vždy otázkou, jakou část půdy pro to obětovat. Z hlediska ministerstva národní obrany měly Brdy řadu předností: vyhovoval terén, který

byl navíc řídce osídlený, kopcovitý, s nadmořskou výškou mezi 600–800 metry. Vyvlastnění lesních pozemků od dřívějších majitelů nebylo tak složité: většinou patřily německé šlechtě a na ni se tehdy vztahovala první pozemková reforma. Prostor byl dostupný a navíc se počítalo s další výstavbou železnice a silnic přímo ve vojenském pásmu.

Na druhé straně se proti tomu stále silněji začali bouřit místní obyvatelé. Obávali se, že tím ztratí zdroje své obživy; jen menší část doufala, že v prostoru nalezne novou práci. Také většina starostů a obecních zastupitelstev byla proti, jen část čekala odškodnění především ve formě nové vodovodní a kanalizační sítě. Protestovali zejména milovníci přírody, ale i učenci, spisovatelé a vůbec umělci. K nim se přidávala široká veřejnost. Noviny tím žily, zejména v *Českém deníku*, *Národních listech* a dalších se objevovaly stále častěji polemické články. Mnohé byly klamně či

Bezručova vyhlídka u Kopřivnice. Ale nikoliv na Moravě, a také Bezruč ji ani nestavěl, ani na ni nelezl.

koupené, čtenář se těžko mohl dobrat objektivních informací, protože řada základních materiálů byla tajná.

První terénní průzkum přímo na místě se uskutečnil v první polovině září 1924, kdy do oblasti přijeli zástupci ministerstva národní obrany a zemského vojenského velitelství. Klíčovou měla být návštěva zástupců ministerstev národní obrany a národní osvěty i řady odborníků, ale jejich závěry byly vesměs nepříznivé. Vojáci začali zvat do vybraného prostoru různé činitele, mj. členy branných výborů Poslanecké sněmovny a Senátu. Víme to především z pera senátora Viktora Dyka, člena branného výboru, který však neustále zdůrazňoval, že argumenty pro zřízení takového vojenského újezdu jsou nedostatečné. V *Národních listech* z 30. listopadu 1924 např. napsal: „*Historie hledání střelnice poskytuje hojně materiálů k podezření mnohem důvodnějším*“.

Přesto ministerská rada schválila projekt brdské střelnice v únoru 1926. Podle J. Topinky (studie z roku 2004) se tak stalo 19. února, podle M. Březovského (o rok pozdější studie) 22. února. Bylo to učiněno na základě tajného materiálu, který byl zveřejňován až poté a postupně. Jak uvádí Bedřich Čížek ve své seminární práci z roku 2010, usnesení vlády projednávaly snad jen branné výbory obou částí Parlamentu, do pléna se nikdy nedostalo.

Zajímavé, jak se dějiny opakují. Což neměly podobný průběh také jednání a diskuse o umístění amerického radaru na kótě 718 u Míšova o osmdesát let později? Ovšem o umístění sovětských jaderných zbraní na našem území po roce 1968 se nejen vůbec nediskutovalo, ale nevěděli o nich ani obyvatelé nejbližších vesnic.

Nejen to. Co se skutečně skrývá uvnitř základen, neznali v období socialismu ani členové naší vlády. Někdejší premiér Lubomír Štrougal se dušoval, že na našem území sovětské jaderné zbraně nebyly. Bývalý náčelník generálního štábu a po sametové

revoluci do října 1990 ministr národní obrany generál Miroslav Vacek podle ČT z 21. května 2008 přiznal, že sovětské jaderné zbraně se skutečně nacházely na našem území od roku 1969, popřel však, že by byly ve výzbroji Československé lidové armády. To by také odporovalo sovětsko-americké dohodě, že jaderné zbraně svým spojencům neposkytnou. Rakety středního doletu SS-20 se na základě dohody obou velmocí začaly od nás stahovat v roce 1987. To se však týkalo oblasti Hranic na Moravě, nebyla tam žádná zmínka o Brdech.

K tomu se ještě dostaneme podrobněji, vždyť to je největší záhada Brd.

Takové tabule varují, ale současně umožňují omezený vstup do vojenského prostoru. Budou se přece jen snímat, nebo zůstanou?

Střelba do stromů

První dělostřelecká salva zazněla na brdském cvičišti Jordán v roce 1927. Postupně se střelnice a výcvikové prostory rozšiřovaly tak, jak rostly nároky na připravenost armády. Cvičila se tu nejen naše prvorepubliková armáda, ale za okupace také německý wehrmacht a po roce 1948 Československá lidová armáda. Vojákům padlo za oběť nejprve sedm obcí v severozápadní části Brd, Němci jich vystěhovali dalších jedenáct, ale po válce se jejich obyvatelé mohli znovu vrátit do svých domovů. Za komunistického režimu bylo znovu vysídleno pět obcí.

Jestliže zpočátku vojáci v podstatě neomezovali turisty v jejich toulkách Brdskem (pouze se uzavíral bezprostřední prostor střelnic), později se z těchto míst stával přísně střežený vojenský újezd, kam bez povolení nebylo možné vstoupit. Ačkoliv i dnes se jedná o chráněnou a střeženou oblast, náležitě oplocenou, rozšiřují se výjimky povolených vstupů například na soboty a neděle, a z vojenského újezdu se ukrajují stále další kousky původně nepřístupného prostoru. Relativně největší uvolnění bylo za ministryně obrany Vlasty Parkanové, která si tím chtěla vykoupit přízeň veřejnosti pro umístění amerického radaru.

Dodnes jsou pro vojáky zachovány dělostřelecké střelnice Brda, Jordán a Tok (pro dostřel 21 km), střelnice bojových vozidel Bahna, protitanková střelnice Kolvín (střelnice Padrť byla před několika lety zcela zrušena), pěchotní střelnice Bahna a Velcí, letecká zkušební střelnice Jordán, házeliště ručních granátů a trhací jáma Brda, cvičiště řízení bojových vozidel Zadní Bahna